

Editörden | Ali Tilbe*
Göç ve göçmen yazını üzerine | İbrahim Sirkeci*

Göç ve Edebiyat konusuna ayırmış olduğumuz bu sayımıza katkıda bulunan tüm yazar ve hakemlerimize özellikle teşekkür ederek başlamalıyız. Hem Türkiye’de hem de Avrupa’da göç giderek önemi artan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye gibi en azından yakın tarihi kitlesel ve yoğun göç deneyimleriyle örülü bir ülkedeki ve onu yurtdışına uzanan nüfusundan çıkan yazınsal yapıtların de göç olgusuna yabancı kalmalarını tahayyül etmek güçtür. Bu özel sayı ile özellikle bu alana yeni bir soluk ve açılım getirmeyi amaçladık. Bu bağlamda, 25-27 Haziran 2015 tarihleri arasında Prag’da üçüncüsünü düzenlediğimiz uluslararası Türk Göç Konferansı’nda da göç ve edebiyat konusuna öncelikli bir yer ayırdık. Görece geride kalmış bu alandaki araştırmaların ve kuramsal çalışmaların gelişmesi açısından iki girişimin de önemli fırsatlar sunduğunu ve özendirici bir nitelik taşıdığını düşünüyoruz.

Burada uzun uzun göçün dinamikleri, çeşitli antropolojik örüntüleri ve neden ve sonuçları üzerinde durmayacağız, ancak kökleri çok eskilere uzanan göç ve sürgün olguları, özellikle içinde bulunduğumuz çağda süregiden savaşlar ve gerilimler ile devinerek karşımıza çıkmaya devam edecek gibi görünüyor. Ulusal, etnik, dini, siyasi ve benzeri grupların, tarihin çeşitli dönemlerinde yerinden edilmeleri büyük toplumsal, siyasi ve ekonomik yaralar açmakla kalmayıp, aynı zamanda birey ve aile düzeyinde trajedilere de neden olmuştur. Zorunlu ve gönüllü göç ayrımını reddederek, her düzeydeki çatışmaların, gerilimlerin, zorluk ve anlaşmazlıkların insanların ve grupların yer değiştirmesine neden olduğu gerçeğinden hareketle, her göçün şu veya bu biçimde bir çatışma üzerine kurulduğunu söylemekte sakınca yoktur. Bunun örneklerini eski imparatorluklarda, Osmanlı’da, modern devletlerde Türkiye’de, Irak’ta, Suriye’de ve başka yerlerde görebiliyoruz. İdari kaygılarla yasal düzenlemelere dayanan kategorizasyonlar, bu olguyu anlamamıza çok da yardımcı olmuyor. İtme çekme modeli gibi kuramsallaştırma girişimleri ise olguyu çok basitleştirerek aktörün tercih ve imkanlarını abartabilmektedir.

* Doç. Dr. Ali Tilbe Namık Kemal Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesidir. Halihazırda Londra Regent’s Üniversitesi’nde Regent’s Ulusötesi Araştırmalar Merkezi’nde doktora sonrası misafir araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Regent’s University London, London, NW1 4NS, Birleşik Krallık. E-posta: alitilbe@hotmail.com.

* Prof. Dr. İbrahim Sirkeci, Londra Regent’s Üniversitesi’nde Ulusötesi Çalışmalar ve Pazarlama Profesörü ve Regent’s Ulusötesi Araştırmalar Merkezi’nin Müdürü olarak görev yapmaktadır. Regent’s University London, London, NW1 4NS, Birleşik Krallık. E-posta: sirkeci@regents.ac.uk.

Türkiye içinde ve Türkiye'den Avrupa'ya yoğun olarak yaşanmış olan göçlerde bu, basit ve siyah beyaz netliğinde ifade edilenden ziyade, daha karmaşık ve dinamik süreçlerin ortaya çıkardığı örüntüleri görüyoruz.

Göç, göçmenleri ve bu süreçleri araştırmanın gerektirdiği çaba, kaynaklar ve güçlükler, bir anlamda yazın alanında göç ve göçmen olgusunun daha ciddi değerlendirilmesi için bir gerekçe oluşturabilir. Türkçe yazında da, bu anlamda zengin bir birikim söz konusudur. Göç edenlerin karşılaştıkları güçlükler ve onları aşmada kullanılan stratejiler, çoğu zaman büyük bir zenginlik ve derinlikle yazında yer bulabiliyor. Dil ve iletişim, iki dillilik, kimlik arayışı, ekinsel parçalanma, toplumsal uyum, bütünleşme, yalnızlık, benzeşim ya da yabancılaşma gibi konular göçmen yazınında öne çıkmaktadır. Aşmakta zorlandıkları bütün bu sorunlara bağlı olarak, ulusötesi göçmenler çoğunlukla bir iyelik, yabansılık, yoksunluk ya da dışlanmışlık duygularıyla iki ekin, yeni değer yargıları ve toplumsal düzen arasında bocalar ve bir başkaldırı ve reddetme duygusuyla içe kapanarak kendi özdeğerlerini ve ekinlerini yeniden kurma ve sürdürme çabasına girerler. Bu arayış, onların yeni yerleşim uzamlarına uyum ve bütünleşme süreçlerini zora sokar. Kuşkusuz benzer sorunların, belli ölçüde yurtiçi göçerler için de geçerli olduğu söylenebilir.

Yazar, düşünür ve sanatçılar, içinden çıktıkları toplumsal belleği ve ortak olası en üst bilinci en iyi biçimde yansıtmayı başarabilmelerinden ötürü, bu yeni yerleşim uzamlarında, kendi sanat, müzik ve yazınlarını yaratmaktan geri kalmamışlardır. Bu yeni yaratı alanı, hem ülke sınırlarında gelişen göç yazınında, hem de ulusötesi göçmen yazınında karşılığını bulmuştur. Türk göçünü ve onun başka göçmen ve göçmen olmayan nüfuslarla karşılaşmalarını kapsayan bu yeni yaratı alanı, eleştirmenlerce göç, sürgün, göçmen ya da konuk işçi yazını gibi değişik adlandırmalarla anılmış ve göç ile yazın ilişkisi bu araştırmalarda ilgi odağı olmuştur.

Türkiye'de 50'li yıllara kadar romanlarda daha çok köy ya da kırsal yaşam izlekleri öne çıkmıştır. 1950 sonrası endüstri yatırımlarının Batı'daki bir kaç şehir ve bölgeye yoğunlaşmasının sonucu olarak, kırsal alanlardan kente göç dalgaları başlamış, bu yeni toplumsal durum da Orhan Kemal, Fakir Baykurt gibi toplumcu gerçekçi yazarlarımızın romanlarında göç izleği olarak sıklıkla işlenmiştir. Çok sayıda çağdaş Türk yazar da iç göç izlekli romanlar yazmayı sürdürmektedir.

Buna koştur olarak Almanya, Fransa ve öteki Avrupa ülkelerinde Türkçe yapıtlarıyla tanınan Nedim Gürsel, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Güney Dal, Levent Aktoprak, Tamer Çağlayan, Aysel Özakin, Gültekin Emre, Yücel Feyzioğlu ile çeşitli nedenlerden dolayı sürgün olan ve uzun süre boyunca o uzamda yazınsal etkinliklerini sürdüren, Zülfü Livaneli, Demir Özlü, Fethi Savaşçı, Fakir Baykurt, Yusuf Ziya Bahadınlı ve Dursun Akçam gibi çok sayıda Türkiye kökenli yazar ve şairimizin yarattığı bir göçmen ve sürgün yazını söz konusudur. Bunun yanında Almanya'da doğup, büyümüş; Emine Sevgi

Özdamar, Renan Demirkan, Saliha Schienhardt, Zafer Şenocak, Zehra Çırak, Metin Fakoğlu, Şinasi Dikmen, Feridun Zaimoğlu, Selim Özdoğan, Serdar Somuncu gibi yapıtlarını Almanca yazarlar ile Belçika’da doğup büyüyen ve yapıtlarını Fransızca yazan Kenan Görgün gibi çok sayıda ikinci kuşak yazar, hem Türk, hem de yabancı okurlar tarafından beğenile okunmakta ve saygın yazın ödülleri kazanmaktadırlar. Günümüzde, göçmen yazını üretiminin büyük bir birikime ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.

Bu bağlamda, *Göç Dergisi*’nin bu sayısının özellikle göç ve yazın ilişkisi üzerine özel sayı olarak yayımlanmasının, varsıl bir bilimsel kaynak olarak bu alandaki ulusal ve ulusötesi çevrelere katkı yapması ve bu çok boyutlu olguyu bilimsel, toplumsal ve ekin sel gündeme taşıması en büyük beklentimizdir.

Bu sayımızda, Türk içgöçü ve ulusötesi göçü ile göç kuramı odaklı bir önsöz yazısı yanında, birbirinden ilginç dokuz makaleyi okurla buluşturuyoruz.

Dergimizin önsöz bölümünde, Fransa’da yaşamını sürdüren günümüz göçmen Türk yazarlarından Nedim Gürsel’in, daha önce *Le soupir du Turc assis entre deux chaises* başlığıyla Fransızca olarak yayımladığı ve kendisinin özel onayını alarak, *İki arada bir deredeki Türk’ün iç çekışı* biçiminde Türkçe’ye çevirdiğimiz *benli* anlatısı yer alıyor. Bu yazıda, göçmen bir yazarın, yazma tutkusunu, Türkçe ile Fransızca arasındaki yazma tercihleri ve dillerin kullanımı ile Paris ve İstanbul’a ilişkin görüşlerini, kimi eleştirmenlerin düşünceleriyle destekleyerek açıkladığına tanık olmaktadır.

Medine Sivri ile Sibel Kuşça, “*Bin parçaya bölünmüş yüz*” dünyasının sınırları genişlemiş bir dil, bellek ve mekân sürgünü Nedim Gürsel’de sürgünlük ve göçebelik halleri başlıklı ortak yazılarında; sürgünlük ile gönüllü göçmenliği birlikte yaşayan çağdaş yazarlarımızdan Nedim Gürsel’in gezi yazılarından oluşan *Hatırla Barbara* ve öykülerini derlediği *Sevgilim İstanbul* adlı yapıtlarından örneklerle, göç olgusunun yazarın özyaşamı ile metinlerine yansımalarını, toplumbilimsel ve etnik-ruhbilimsel bağlamda çözümlemekte dirler.

Hasine Şen, *Şiirin Tanıklık Gücü: 1989 Zorunlu Göçünün Bulgaristan Türk Şiirine Yansımaları* adlı makalesinde, 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye yapılan zorunlu göç sürecinin Bulgaristan Türk şairlerinin yapıtlarına yansımalarını, hüznün, özlem, kavuşma ve bölünmüşlük izleklerini içeren ayrılık ve kavuşma şiirleri alt başlıklarıyla incelemiştir.

İtici ve çekici faktörler bağlamında iç göç: Gaye Hıçılmaş’dan Fırtınaya Karşı adlı çalışmasında Ayten Er, İngiltere’de doğan ve yaşamının belli bölümünü Türkiye’de geçiren yazarın, *Against the Storm* başlığıyla yayımlanan ve daha sonra *Fırtınaya Karşı* adıyla Türkçe’ye çevrilen romanını, Everett S. Lee’nin “*itme-çekme modeli*”ne göre çözümlemiştir. İncelemede okur, kırdan kente göçün, insanlar üzerinde bıraktığı yabancılaşma, ötekileşme, ayrışma gibi olumsuz etkilerine tanık olur.

Fusun Bilir Ataseven, *Türkiye'den Avrupa'ya göç ve göçmenlerin ürettikleri metinler* adlı makalesinde, II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle altmışlı yıllardan sonra Avrupa'ya doğru gerçekleşen göç olgusuna ve nedenlerine kısaca değinip, kimi birinci kuşak göçmen yazarların yapıtlarından yola çıkarak, çokdilliliği ve çekekinliliği tartışmaya açar ve metinlerdeki toplumsal ekinsel şoku dışsallaştırmayı dener.

Atıf Akgün'ün, *Edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatları üzerine bir değerlendirme* adlı çalışmadır. Yazar yazısında, tarihsel göç söylencelerinden günümüz göçmen yazınına kadar geçen süreçteki göç ve yazın ilişkisini, yazın toplumbilimsel ve tarihsel yaklaşımlarla incelemektedir.

İki yazar ve bir sürgün kenti: Özlü ve Livaneli'de Stockholm adlı çalışmasında İrfan Atalay, belirli bir süre İsveç'te göçmen olarak yaşayan iki yazarımız Demir Özlü ile Zülfü Livaneli'nin kimi anlatılarından hareketle, Stockholm'ün bir göç ve sürgün kenti olarak, göçmenlerce nasıl algılandığını çözümlemeye çalışır.

Ülkemizdeki içgöç olgusu üzerine odaklanan çalışmalardan bir tanesi de, Veysel Lidar tarafından, *Orhan Pamuk'un Kafamda Bir Tuhaflık adlı eserinde göç ve mekan unsurları* başlığıyla üretilmiştir. Çözümlemede yazar, Orhan Pamuk'un Kafamda Bir Tuhaflık adlı romanından devinimle, göçe ilişkin kavramları tartışmaya açarak, uzamsal değişimlerin, özellikle köyden İstanbul'a göç eden göçmenlerin ruhsal durumları üzerine yaptığı etkileri ele almıştır.

4

İsmail Güllü, *Göçmen edebiyatında din ve kimlik yansımaları: Toplumcu-gerçekçi bir yazar olan Fakir Baykurt'un Yarım Ekmek romanında din ve gelenek* başlıklı ulusötesi göç çalışmasında, uzun yıllar Almanya'da yaşayan Fakir Baykurt'un *Yarım Ekmek* adlı romanında, Almanya'daki Türklerin yaşadıkları ekinsel şok ve çatışma, ikiyekinlilik, arada kalmışlık izleklerini, inanç, gelenek, dinsel, siyaset ve toplumsal boyutlarıyla yazıntoplumbilimsel bir yaklaşımla irdeliyor.

Dergimizin son makalesi, Pınar Aka'nın *Yahya Kemal'de yolculuk ve şiirin varoluş serüveni* adlı şiir incelemesidir. Aka çalışmasında, Gaston Bachelard'ın şiir çözümleme yönteminden yararlanarak, Yahya Kemal'in 1903-1912 yılları arasında dokuz sene boyunca Paris'te ürettiği göçmenlik izlekli şiirlere odaklanır. Yazar, Yahya Kemal'in yolculuğunun nasıl şiirsel bir yolculuğa dönüştüğünü, eğretilemeler aracılığıyla göstermeyi dener.